

"jednom svijetu". Tako je danas, no tako je bilo i u prošlosti. Historičari, ekonomisti i politolozi međutim odvojene nacije uzimaju kao okvir svojih istraživanja; sociolozi dijele svijet na različita društva. Čak je i antropologija, nekada koncentrirana na raširenje kulturnih elemenata u prostoru, proučavala svako društvo sa njegovom karakterističnom kulturom kao integriran i ograničen sustav, odvojen od drugih jednako ograničenih sustava.

Pojam kulture je, po mišljenju autora, neizostavan u svim znanostima o čovjeku. Naglašava potrebu za novom teorijom kulturnih oblika koja će ih tretirati kao posrednike društvenog odnosa među određenim populacijama. Pokazuje da je pristup koji sagledava zajedničku dinamiku kulturnih oblika i ujedno čuva senzibilitet za njezina posebna očitovanja u vremenu i prostoru moguć samo ukoliko teorija kulturnih oblika nadilazi danas prisutne granice i ograničenja specijaliziranih disciplina. Takvu teoriju Wolf gradi na marksističkom pristupu. Objasnjene prirode i razvoja globalnih veza zasniva na poznavanju ekonomskih i političkih uvjeta koji ih proizvode i omogućavaju. Povezuje "teorijski informiranu historiju s historijski informiranom teorijom", pokazujući kako konkretne populacije u vremenu i prostoru proizlaze iz procesa kojih su ujedno i nosioci.

Razmatranje ljudskih grupa međusobno povezanih u vremenu i prostoru, uz uvažavanje utjecaja različitih načina proizvodnje, vodi autora do shvaćanja društva kao procesa. "Društva" se pojavljuju kao promjenjive veze među društvenim grupama i klasama, bez fiksiranih granica ili stabilne unutarnje konstitucije. Društvene veze ne smatra samoodređujućim, već ih sagledava u odnosu spram uvjeta njihova pojavljivanja, održavanja i razgradnje.

U tom kontekstu Wolf razmatra i pojam kulture. Upozorava na činjenicu da se on pojavio kao potkrepa težnji buržoazija za stvaranjem vlastitih država. Takvom je političkom cilju odgovaralo

poimanje kultura kao integriranih i međusobno odvojenih. Kada međutim realnost društva smjestimo u povijesno promjenjive, nejasno ograničene, mnogostruke i razgranate društvene veze, shvaćanje o fiksnoj, jedinstvenoj i ograničenoj kulturi nužno se zamjenjuje poimanjem fluidnosti i propusnosti kulturnih sklopova. U previranju društvenih međudjelovanja grupe procjenjuju naslijeđene kulturne oblike, prevrednuju ih ili uvode nove vrijednosti; posuđuju one oblike koji više odgovaraju njihovim interesima ili stvaraju potpuno nove oblike da bi odgovorili promijenjenim uvjetima.

Dakle - kultura se može shvatiti kao proces.

MAJA POVRZANOVIĆ

Maja Bošković-Stulli, Usmeno pjesništvo u obzorju književnosti, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1984, 404 str.

Knjige Maje Bošković-Stulli, kao, uostalom, i svi njezini članci, otkrivaju nam folklor i usmenu književnost u novom svjetlu - kao suvremen i dinamičan proces. Uz uvijek prisutan književnoteorijski pristup, izgrađen i dosljedan, ali i otvoren za nova pitanja, Maja Bošković-Stulli nastoji prikazati usmenu književnost kao umjetnost riječi, kao osebujan oblik književnog stvaranja. Tako su u ovoj knjizi pretežno okupljeni članci kojima je u središtu književno videnje usmenog pjesništva. Knjiga čini cjelinu s dvjema već prije objavljenim knjigama autoričinih rasprava i članaka. To su knjige Usmena književnost kao umjetnost riječi [1975] i Usmena književnost nekad i danas [1983]. Članci objavljeni u prvoj spomenutoj knjizi napisani su u razdoblju kada je autorica nastojala [uz još nekolicinu naših istraživača] predočiti vri-

jednosti naše usmene književnosti suvremenijim pristupom od dotadašnjih naših uobičajenih pristupa toj književnosti - opterećenih u velikoj mjeri tradicionalizmom proteklog stoljeća. Članci u toj knjizi ne raspravljaju izravno o teoretskim pogledima na usmenu književnost, ali su oni ipak posredno utkani u pojedine članke te knjige. Dakle, kako je i u naslovu te knjige istaknuto, usmena se književnost promatra kao umjetnost riječi.

U drugoj spomenutoj knjizi težište je na radovima o teorijskoj problematici. To je izbor studija pisanih od 1970. do 1982. godine, kojim autorica daje izuzetan doprinos teoriji usmene književnosti i našoj folkloristici.

Sve tri knjige, svojim osvjetljavanjem pojedinačnih usmenih književnih pojava i problema, dopunjuju sintetsko djelo Maje Bošković-Stulli *Usmena književnost u Povijesti hrvatske književnosti*, knj. 1 [1978].

Knjiga *Usmeno pjesništvo u obzorju književnosti* podijeljena je u tri dijela. U prvom je pet studija pod ovim naslovima: *Usmeno pjesništvo u Krležinu obzorju*; *Balade Petrice Kerempuha i Langov Samobor*; *Narodne pjesme u Šenoinoj Antologiji*; *Vatroslav Jagić o usmenim pripovijetkama i Lovrićevo videenje usmene književnosti*. Te su studije, kao što naslovi pokazuju, vezane uz pojedine književnike i one koji su se književnošću bavili i njihov odnos prema usmenom književnom stvaralaštvu.

U prvoj studiji autorica na izvanredan način otkriva u Krležinu djelu povezanost njegovih pjesničkih uobličena i esejističkih refleksija s usmenim stvaralaštvom. Usmeno je stvaralaštvo utkano u Krležinu opoziciju prema kultu deseterca i idealizaciji zaostalosti, u njegovu evociranju i parafrazama narodnih stihova - od epskih i lirskih do političkih satiričnih dvostihova. Autorica nas upozorava na Krležinu trajnu polemiku s nazadnom historiografijom, osnovanom na narodnoj pjesmi i po tome bliskoj

nacionalnim mitologijama i kultu moralkizma. Potcrtavajući Krležino razotkrivanje i demistifikaciju nacionalnog mita, Maja Bošković-Stulli iznosi i svoju postojanu kritičku reviziju uvriježenih spoznaja i dojmova, kojom nastoji, tamo gdje god joj je to moguće, demistificirati povijest. Posebno to dobro ilustrira prvi članak u drugom dijelu knjige pod naslovom *Odnos kmeta i feudalca u hrvatskim usmenim predajama* gdje autorica pokušava prikazati te predaje ne kao "objektivan povijesni izvor" nego kao "veoma izrazitu sliku povijesti" u svijesti onih koji te predaje pamte, prenose i kreativno razvijaju [str. 181-182].

U studiji o Krleži Maja Bošković-Stulli otkriva i njegovu osjetljivost za neugledni, svakidašnji folklor gradskih ulica i pokazuje kako je tekstove tih "prezrenih pjesmica" Krleža funkcionalno unosio u svoja djela. Gradske, vinske ili bečarske pjesme, domobranske pjesme, vojnički folklor, ulične rugalice, parodije poznatih stihova i izreka, rimovana i ritmizirana izvikivanja, igre riječima, dječje rime, pučke etimologije, "sav onaj sitnež u jezičnom stvaranju" [str. 48] Krleža shvaća upravo kao usmeno stvaralaštvo za koje se sve više zanima suvremena folkloristika, znanost o književnosti, pa i sama književnost, a on je eto, kako nam pokazuje autorica, za takve oblike imao razvijen smisao od samog početka svojeg bavljenja literaturom. Autorica nas upozorava na još jedan aspekt usmenog kazivanja koji Krleži nije promakao - to su vicevi koji se tek u najnovije vrijeme uključuju u folklornu književnost.

Premda je cijeli Krležin pristup usmenom pjesništvu složen i višeznačan, ova nam je studija Maje Bošković-Stulli pokazala da je njegovo inspiriranje "elementarnim stvaralaštvom puka bilo i plodno i obilno" [str. 68].

Milan Lang je autor dragocjene etnografske monografije o Samoboru. U studiji *Balade Petrice Kerempuha i Langov Samobor* M. Lang je predstav-

ljen kao pedagoški i prosvjetiteljski zavičajni pisac skromna formata i konzervativne orijentacije i kao takav ne osobito zanimljiv za našu književnost. Ali, Maja Bošković-Stulli otkriva nam ovim radom da je Langova monografija o Samoboru i prvorazredni izvor informacija za mnoge aspekte etnoloških, folklorističkih a i drugih istraživanja. I više od toga, pokazuje autorica, preko Balada Petrice Kerempuha Langova je monografija "posredno utkana u sam vrh hrvatske književnosti" [str. 95].

Narodne pjesme u Šenojnoj Antologiji [što je i naslov studije] našle su se pomiješane s umjetnim jer je Šenoi bilo stalo da istakne zajednički književni karakter i usmenog i pisanog pjesništva. Nalaze se tu pjesme zapisane u gotovo svim krajevima hrvatskog ili srpskog jezika, tu su i štokavski i čakavski i kajkavski tekstovi. Zanimljivo je još nešto u ovoj Antologiji i na to nam autorica posebno skreće pozornost - Šenojino pretpostavljanje lirskih pjesama epskima. Za Šenou je usmena lirika vrednija od epike. Izražen je u tom opredjeljenju za lirske pjesme, balade i romance Šenojin moderniji artistski pristup koji se posebno pokazuje u izboru pjesama.

Traganja Vatroslava Jagića, kako nas upoznaje Maja Bošković-Stulli u studiji Vatroslav Jagić o usmenim pripovijetkama, bila su usmjerena ponajviše prema međusobnom utjecanju i prepletanju književnosti pisane i usmene u dalekim proteklim stoljećima. Srednjovjekovnoj je književnosti pronalazio usmene uzore, a usmenim pričama i pjesmama izvore iz literature. Jagiću je često do toga da demistificira shvaćanja koja porijeklo narodnih tradicija traže jedino u pradavnoj mitologiji. Autorica ističe i Jagićev kritički odnos prema zapisima folklornih tekstova i zahtjev za autentičnošću teksta "bez uljepšavanja". Takav je zahtjev i danas aktualan. Jagić je imao sluh i za stvaralačku dimenziju folklor, znao je da je preuzimanje motiva tek polazište a ne krajnje dostignuće usmene knji-

ževnosti.

Na kraju ovog prvog dijela knjige nalazi se studija Lovrićevo viđenje usmene književnosti. Lovrić svoju knjigu protkiva opažanjima o usmenom književnom stvaranju svojih sunarodnjaka, ali se još uvijek ne bavi, kao uostalom ni Fortis, usmenom poezijom kao samostalno viđenim oblikom književnosti. Lovrić upozorava, kaže autorica, na kreativnu vrijednost improviziranja [npr. guslari] u usmenom pjesništvu i na pogreške zapisivača. On sluti da narodne pjesme ne mogu biti pravim povijesnim izvorima [str. 145], a to je problem i danas veoma aktualan. 1965. godine autorica je istraživala usmenoknjiževnu građu u Sinjskoj krajini i bila tako u prilici da uspoređuje svoje zapise s Lovrićevim primjerima i provjerava njihovu autentičnost. Usporedba je pokazala da je Lovrićevo svjedočenje bilo vjerodostojno.

Drugu grupu radova u knjizi čine ove studije: Odnos kmeta i feudalca u hrvatskim usmenim predajama; O pripovjedačima u naše doba; More u hrvatskim mitskim usmenim predajama; Kuhinjski humor u kajkavskim svadbenim govorima; Žene u slavonskim narodnim pjesmama; Konavosko usmeno pjesništvo; O Bogišićevoj cavtatskoj rukopisnoj zbirci usmenih pripovjedaka.

Navedene studije su nastajale, s jedne strane, na osnovi starih zapisa [npr. Žene u slavonskim narodnim pjesmama] i s druge, kao plod višegodišnjeg terenskog istraživanja same autorice. Valja naglasiti da su tako zastupljene različite regije u Hrvatskoj.

U studiji O pripovjedačima u naše doba pojam "naše doba" odnosi se na dvadesetogodišnje razdoblje autoričnih terenskih istraživanja u Hrvatskoj između 1951. i 1970. godine. Posebno područje kojim se Maja Bošković-Stulli bavi jest područje usmene proze.

U studiji o pripovjedačima u naše doba nastojala je autorica na jednom mjestu dati karakteristična opažanja o

svojim najboljim pripovjedačima. Premda su ta opažanja većim dijelom drugdje bila pojedinačno iznesena, u ovakvu povezanu slijedu dala su potpuniju i novu sliku o našem usmenom pripovijedanju iz vrlo nedavne prošlosti i različitih regija u Hrvatskoj [Lika, Banija, Istra, Đakovo, okolica Perkovića, Sinj, Brač i dr.].

More u hrvatskim mitskim predajama studija je u kojoj Maja Bošković-Stulli želi označiti "čovjekov mitski odnos prema sadržajima o kojima predaje govore nezavisno o tome jesu li ti sadržaji već sami po sebi mitski" [str. 214]. Pričanja pomoraca o neobičnim doživljajima s mora, o brodolomima, o čudima, o macićima i tintilinićima, o Kiklopima, o sirenama, o sudbinama pomoraca, istinita ili izmišljena pričanja, postojala su ponekad, kako nam pokazuje autorica, izvorom za nove predaje koje su stvarali ljudi što samo nisu bili pomorci, ali su blisko vezani s njihovim životom. Ljepota i zanimljivost tih kazivanja ovisi o pričanjima pojedinaca ali i o privlačnosti "pustolovnoga u svome sadržaju" [str. 214]. I uz ovu studiju valja upozoriti na još jednu raniju studiju tematski blisku ovoj, koju je Maja Bošković-Stulli objavila još 1962. g., a to je Pomorska tematika u našoj narodnoj književnosti.

Prikazavši vedre kajkavske svadbene govore u studiji **Kuhinjski humor u kajkavskim svadbenim govorima**, autorica je uspjela predočiti njihov šarm i osebujan ton i uvjeriti nas da su poetske manifestacije prisutne u tim nepretencioznim zabavljачkim govorima.

Žene u slavanskim narodnim pjesmama studija je kojom autorica želi upozoriti na odnos poezije i životne realnosti. Pjesme o kojima je riječ, kroz svoje "stilizirane tradicijske sižee i motive, kroz svoj visok stupanj apstrahiranosti ticale su se u biti životne realnosti slavanskih žena" [str. 234] - inače se pjesme ne bi prenosile i izvodile. Međutim, Maja Bošković-Stulli želi posebno naglasiti da poezija općenito usmena poezija "ne daje izravne po-

datke o životnim činjenicama", pa tako ni primjeri što ih prikazuje nisu "dokumentarni prilog ili 'slika života' slavonske žene" [str. 233].

Kakve su konavoske narodne pjesme, u čemu su njihove odlike i ljepote, pokazuje studija **Konavosko usmeno pjesništvo**. Autorica govori o raznolikom i bogatom repertoaru. Tu su cjelovite lirske pjesme, ali i fragmenti gdje baš ta fragmentarnost, ta nedorečenost pojačava pjesnički iskaz, zatim pripovjedne pjesme s obiteljsko-ljubavnom tematikom, omiljene u konavoskoj tradiciji, te pjesme-bajke i druge epske pjesme s novelističkim, pustolovnim i bajkovitim sadržajima koje danas više ne pripadaju životnoj svakodnevnici.

U studiji O Bogišićevoj cavtatskoj rukopisnoj zbirci usmenih pripovjedaka pokazuje autorica podosta rijetkosti i izuzetno vrijednu rukopisnu građu koju sadrži zbirka. Uz ostalo tu su i usmene pripovijetke. Zapisi su nastajali postupno od 1855. god. do 1891, a potječu manjim dijelom od samog Bogišića, dok su većinom od njegovih suradnika koji su građu skupljali po njegovim uputama. Bogišić je zahtijevao točnost zapisa, informacije o pripovjedačima i o osobama koje su njima pričale, autentično lokalno uobičajenje mitskih predaja - sve to, kako pokazuje autorica, "čini ovu prošlostoljetnu zbirku svježom i modernom za naše pojmove, poodmaklom pred tadašnjim uobičajenim načinom zapisivanja i bliskom današnjim metodama bilježenja" [str. 275]. Na kraju studije Maja Bošković-Stulli prilaže pregled tipova pripovjedaka, a u bilješkama uz ovu studiju donosi i prijepis Bogišićeva upitnika za skupljanje građe.

U trećem su dijelu knjige dvije studije: **Pričanja o životu i Predstavljачki aspekti usmenog pripovijedanja**.

Pričanja o životu čine samostalnu kategoriju suvremene usmene književne proze. Ova ih je rasprava pokušala opisati. Do pojave ove studije ta vrsta pričanja nije u nas bila predmetom ni

